

cum sit futurus immediate post 45 dies naturales computandos à morte Antichristi; etiam non est certitudinaliter determinatum, quod illi quadraginta quinque dies sint usuales vel annales, secundum illud Ezech. 4, 6: *Diem pro anno dedi tibi.* Et dato quod esset determinatum de usualibus, tamen per hoc non habetur, quod post illos immediate sit adventus ad judicium, inquit videtur quod futurum sit tunc majus spatium temporis intermedium, per illud quod dicitur Matth. 24: *Sicut enim erant in diebus ante diluvium, comedentes et bibentes, nubentes, et nupñ tradentes usque ad illum diem quo diluvio Noe in arcu, et non cognoverunt, donec venit diluvio et tulit omnes, ita erit, et adventus Fili hominis.* Et istud referunt aliqui doctores nostri ad tempus quod erit inter mortem Antichristi, et diem iudeici. Talis autem pax et securitas in qua convivias et coniunctias exercentur, non videtur esse per tunc parvi spatium temporis, sicut quadriginta quinque dies, sed majoris, et maximè si hoc esset determinatum. Et hoc plenius dixi super Ezech. 59. Ex dictis patet falsitas quorundam Judeorum dicentium quid ponitur hic tempus per quod debent expectare Messianum futurum, et accipit hie dies pro anno, ut dicunt, ita quod debent expectare per 1555 annos, incipiendo computationem istorum annorum à tempore, quo positione est idolum in templo. Contraria hoc autem arguitur hic, quia positione idoli in templo, aut accipit ab eis de idolo positum tempore Antichristi Epiphanius, quod oportet dici secundum illis Iudeos, qui predicta exponent in hoc cap. de Antiocho, et tunc appetit falsitas istorum manifesto, quia ab illo tempore usque tunc fluenter plus quam 1400 anni, et tamen aliis non habent Messiam, ut dicunt. Aut accipit de idolo positio per imperatore Romanum, post destructionem factam tempore Titi, et tunc appetit quod predicta in hoc capitulo exponenterit de imperatore Romano, et hoc non potest esse, quia illud quod predictum est: *Nec quenquam deorum curabit,* non potest exponi de eo, quia Romani Deos omnium gentium colebant.

MENORIUS.

USQUE AD DIES 1555. Occiso post dies 1290 Antichristo, pax erit, et regnes aliquae per 45 dies; beati ergo qui ad tempus illud pervergunt post tot clades, nam ab illis respirare licet, et lapsis spatium dabitur resipisciendi.

TIRINUS.

BEATUS QUI PERVENIT USQUE AD DIES MILLE TRECENTOS TRIGINTA QUINQUE. Id est, qui devenerit ad 45 diem à morte Antichristi; nam sublato est vivis tyranno, timor nihilominus, et horror omnibus ubique terrarum à vivente incessu, aliquamdiu adhuc perseverabit. Metuent enim ne potentes Antichristi associe-

CAPUT XIII.

4. Et erat vir habitans in Babilone, et nomen ejus Joakim.

5. Et accepti uxori nomine Susanna, filia Helcia, pulchram nimis, et timentem Deum:

tot principes, tot reges, inchoata semel tyrannide prosequuntur; unde nec andebunt se suamque fidem prodere, vel Ecclesia Christi palam adjungere. Verum ubi viderint assecas tyrrani paulatim omnes succumbere, Prelatis Ecclesie viri amissosque resuere, cathedras repete, idola communire, erigere publicam fidem trophaeum, fuge Eucharistie sacrificium palam aliisque offerre (quod flet sub alieno 45 à morte Antichristi), tunc posito metu et pavore, detestabuntur errores suos, et Ecclesia Christi sese liberè associabunt. Ha Lyranus, Carthusianus, Perieris, et alii. Hinc ergo colligi non potest, à morte Antichristi 45 die futurum universale iudicium, nam nihil hinc simile indicat angelus, et ex Ezech. 59, v. 9, colligitur facta septem annos effluxuros à cede Gog, et Magog primariorum principum Antichristi, quia nū cum tyrrano de modo tollentur. Et sanè tam exiguum spatium non sufficit convertentio toti myriadibus hominum per Antichristum antea seductis, item nec instauranda fundandaque toto orbe Ecclesiis: Et sic falsum esset quod dixit Christus: *De die aucto illa nemo scit, neque angelorum,* nisi solus Pater. Ceteri enim prescelerent illi dies iudicii extremi statim ab exordio monachie, et persecutio Antichristi, nempe supputando exinde dies 4355, ut optimè S. Hieronymus et alii demonstrant.

LYRANUS.

VARS. 15. — TU AUTEM, VADE, etc. Ex hoc patet quod l'vigilatio dormientium in pulvere, de qua dictum est circa principium hujus capituli, intelligenda est de resurrectione verà in fine mundi, et non accipitur pro exitu de cavernis tempore Machabaeorum, ut dicit Porphyryns, quia Daniel tunc non surrexit hoc modo.

MENORIUS.

TAUTUM. Daniel.

VADE AD PREFINITUM. Vades ad mortem omnibus constitutam, antequam haec eveniant.

STANS IN SORTE TUA, etc. Tu tempore resurges, et stabis inter electos in gradu glorie, que tibi dabitur per mensurā meritorum tuorum.

TIRINUS.

TU AUTEM, Daniel, VADE AD PREFINITUM omnibus mortalibus locum, nempe per mortem ad Limbum patrum; ibi arquinsas ad tempus ad mortem usque Messiae; et postea elevatus per ipsum ē Limbo stans in sortitus, evectus in colum collocaberis in ordine, et gradu tuo, tibi prō mensurā meritorum tuorum ab omni aeternitate destinato. Ibi stabis in finem diuinum; Septuag. In consummationem diuinum. Id est, donec compleantur ea omnia tempora de quibus hucusque egit, id est, usque ad finem mundi, usque ad generalē resurrectionem, usque ad extrellum iudicium. Ha Theodorus, Vatablus, et alii.

CHAPITRE XIII.

1. Il y avait un homme qui demeurait à Babylone; et son nom était Joakim.

2. Il épousa une femme nommée Susanna, fille d'Heliæs, qui était parfaitement belle, et qui craignait Dieu;

5. Parentes enim illius, cùm essent justi, eruditæ sunt filiam suam secundum legem Moysi.

4. Erat autem Joakim dives valde, et erat in pomarium viculum domui sua; et ad ipsam confluabant Judei, cùd quod esset honorabilior omnium.

5. Et constituti sunt de populo dui senes judices in illo anno: de quibus locutus est Dominus: Quia egressus est iniurias de Babilone a senioribus iudicibus, qui videbant regere populum.

6. Isti frequabant domum Joakim, et veniebant ad eos omnes qui habeant judicia.

7. Cum autem populus reverisset per meridem, ingrediebatur Susanna, et desubalabat in pomario viri sui.

8. Et videbant eam senes quotidiū ingredientem et desubalabat: et exarscerent in concepcionem eius.

9. Et everterant sensum suum, et declinaverunt oculos suos, et non videbant oculum, neque recordarentur iudiciorum iustorum.

10. Erant ergo ambo vulnerati amore eius: neque indicaverunt sibi viscissum dolorum suum.

11. Erubescens enim indicauit sibi concepcionem suam, volentes concubere cum eis:

12. Et observabant quotidie solliciti videre eam. Dixisse alter ad alterum:

13. Eamus domum, quia hora prandii est. Et egressi recesserunt a se.

14. Cimicu revertentes, venerunt in unum: et secessantes ab invicem causam, confessi sunt concepcionem suam: et tunc in communi statuerunt tempus, quando eam possent invenire solam.

15. Factum est autem, ut observarent diem aptum, ingressa est aliquando sicut heri et nudus, cum dubio solis puellis, volvitque laetus in pomario, astus quippe erat.

16. Et non erat ibi quisquam, praeter duos senes absconditos, et contemplantes eam.

17. Dixit ergo puellis: Afferte mihi oleum et smigma, et ostia pomarii claudite, ut laver.

18. Et fecerunt sicut preceperat: clauseruntque ostia pomarii, et egressa sunt per posticum, ut afferent que jusserat: nesciebantque senes intus esse absconditos.

19. Cum autem egressa essent puellæ, surrexerunt duo senes, et acceperunt ad eam, et dixerunt:

20. Ecce ostia pomarii clausa sunt, et nemo nos videt, et non in concepcionem tuu sumus: quam ob rem assentire nobis, et commiscere nobiscum.

21. Quod si nolueris, dicimus contra te testimonium, quod fuerit tecum juvenis, et ob hanc causam emisoris puellæ à te.

22. Ingenuit Susanna, et ait: Angustie sunt mihi undique, et si enim hoc ego mors mihi est: si autem non ego, non effugiam manus vestras.

23. Sed meius est milii absque opere incidere in manus vestras, quam peccare in conspectu Domini.

24. Et exclamavit vocis magna Susanna: exclamaverunt autem et sones adversus eam.

5. Car, comme son père et sa mère étaient justes, ils avaient instruit leur fils selon la loi de Moïse.

4. Or, Joakim était fort riche; et il avait un jardin fruitier près de sa maison, et les Juifs aimaient souvent chez lui, parce qu'il était le plus considérable de tous.

5. On avait établi pour juges cette année-là deux vieillards devant le peuple, dont le Seigneur a parlé, lorsqu'il a dit: Que l'iniquité est sortie de Babylone par des vieillards qui étaient juges, et qui semblaient confondre le peuple.

6. Ces vieillards allaient d'ordinaire à la maison de Joakim; et tous ceux qui avaient des affaires à juger, venaient les y trouver.

7. Sur le midi, lorsque le peuple s'en était allé, Susanne entra, et se promenait dans le jardin de son mari.

8. Ces vieillards l'y voyaient entrer, et s'y promenaient tous les jours; et ils portaient une ardente passion pour elle; *Et atrae atrae tunc sentiunt omnia.*

9. Leur sens en fut perverti; et ils détournèrent leurs yeux, pour ne point voir le ciel, et pour ne point se souvenir des justes jugements de Dieu.

10. Ils étaient donc tous deux blessés de l'amour de Susanne; et néanmoins ils ne s'entre-dirent point le sujet de leurs peines.

11. Ils rongissaient de se détourner l'un à l'autre leur passion, ayant dessin de corrompre cette femme.

12. Et ils observaient tous les jours avec grand soin le temps où ils pourraient la voir. Et ils se dirent l'un à l'autre:

13. Allons-nous-en chez nous, parce qu'il est temps de dîner. Et étant sortis, ils se séparèrent l'un de l'autre.

14. Mais revenant aussitôt, ils se trouvèrent ensemble; et après s'en être demandé la raison l'un à l'autre, ils s'entrevoyèrent leur passion, et alors ils convinrent de prendre le temps où ils pourraient trouver Susanne seule.

15. Lorsqu'ils observaient un temps propice, il arriva que Susanne entra dans le jardin, selon sa coutume, étant accompagnée de deux filles seulement, et qu'elle voulut se baigner, parce qu'il faisait chaud.

16. Et il n'y avait la personne alors que les deux vieillards, qui étaient cachés, et qui la regardaient.

17. Alors Susanne dit à ses filles: Apportez-moi de l'huile de parfum et des pommeaux; et fermez les portes du jardin, afin que je me baigne.

18. Ces filles dirent ce qu'elles leur avait commandé; elles fermèrent les portes du jardin, et elles suivirent par une porte de derrière, pour apporter ce que Susanne leur avait dit; et elles ne savaient pas que les vieillards étaient cachés dans le jardin.

19. Aussitôt que les filles furent sorties, les deux vieillards accoururent à Susanne, et lui dirent:

20. Les portes du jardin sont fermées; personne ne nous voit, et nous brûlons de passion pour vous; rendez-vous donc à notre désir, et faites ce que nous voulons.

21. Si vous ne voulez pas, nous porterons témoignage contre vous; et nous dirons qu'il y avait un jeune homme avec vous, et que c'est pour cela que vous avez renvoyé vos filles.

22. Susanne soupira et ait: Je ne vois qu'danger de toutes parts; car si je fais ce que vous desirez, je suis morte; et si je ne le fais point, je n'échapperai pas de vos mains.

23. Mais il valut mieux pour moi tomber entre vos mains sans avoir commis le mal, que de pécher en la présence du Seigneur.

24. Susanne aussiôt jeta un grand cri, et les vieillards crièrent aussi contre elle.

25. Et eucurrit unus ad ostia pomarii , et aperuit.
 26. Cum ergo audissent clamorem famuli domini in pomario, irruerunt per posticum, ut viderent quidam eset.
 27. Postquam autem senes locuti sunt, erubuerunt servi vehementer : quia nunquam dictus fuerat sermo hujuscemodi de Susanna . Et facta est dies crasina.

28. Cumque venisset populus ad Joakim virum ejus, venerunt et duo presbyteri pleni iniqua cogitatione adversus Susannam , ut interficerent eam.

29. Et dixerunt coram populo : Mittite ad Susannam , filiam Helcie , uxorem Joakim . Et statim misserunt.

30. Et venit cum parentibus , et filiis, et universis cognatis suis.

31. Porro Susanna erat delicata nimis , et pulchra specie.

32. Et iniqui illi jusserrunt ut discoperciret (erat enim coarta) , ut vel se satiarentur decoro ejus.

33. Flebant igitur sui , et omnes qui noverant eam.

34. Consurgentes autem duo presbyteri in medio populi, posuerunt manus suas super caput ejus :

35. Quae flens suspirxit ad celum : erat enim cor ejus fiduciam habens in Domino.

36. Et dixerunt presbyteri : Cum deambulabamus in pomario soli , ingressa est haec cum duabus pulchris et clausit ostia pomarii , et dimisit a se pulcas :

37. Venitque ad eam adolescentis qui erat absconditus , et concubuit cum ea.

38. Porro nos cum essessus in angulo pomarii , vi-dentes iniuriam , eucurrimus ad eos , et vidimus eos pariter commisceri.

39. Et ilium quidem non quivimus comprehendere, quia fortior nobis erat, et aperte ostis exilivit .

40. Hanc autem cum apprehendissimus , interrogavimus, quisnam esset adolescentis, et noluit indicare nobis : hujus rei testes sumus.

41. Credidit ei multitudine , quasi senibus et iudicibus populi , et condemnaverunt eam ad mortem.

42. Exclamavit autem vox magna Susanna , et dixit : Deus aeterne, qui absconditor es cognitor, qui nosti omnia antequam fiant,

43. Et scis quoniam falsum testimonium tulerunt contra me : et ecce morior , cum nihil horum fecerim , quae isti malitiosi composuerunt adversum me.

44. Exaudivit autem Dominus vocem ejus.

45. Cumque decuteret ad mortem , suscitavit Dominus spiritum sanctum pueri junioris , cuius nomen Daniel :

46. Et exclamavit vox magna : Mundus ego sum a sanguine bujus.

47. Et conversus omnis populus ad eum , dixit : Quis est iste sermo, quem locutus es ?

48. Qui cum staret in medio eorum , ait : Sic fatus , filii Israel , non judicantes , neque quod verum est cognoscentes: condemnasti filiam Israel ?

25. Et l'un d'eux courut à la porte du jardin , et l'ouvrit.

26. Les serviteurs de la maison ayant entendu cri dans le jardin , y coururent par la porte de derrière , pour voir ce que c'était.

27. Et les vieillards le leur ayant dit , ces servants en furent extrêmement surpris , parce qu'on n'avait jamais rien dit de semblable de Susanne . Le lendemain ,

28. Le peuple étant venu en la maison de Joakim son mari , les deux vieillards y vinrent aussi , pleins de la résolution criminelle qu'ils avaient formée contre Susanne , pour lui faire perdre la vie ;

29. Et ils dirent devant le peuple : Envoyez querir Susanne , fille d'Helcias , femme de Joakim . On y envoya aussitôt ;

30. Et elle vint accompagnée de son père et de sa mère , de ses enfants et de toute sa famille.

31. Susanne était fort pleine de grâce , et d'une beauté remarquable.

32. Et comme elle avait alors le visage couvert d'un voile , les méchants commandèrent qu'on la lui ôtât , afin qu'ils se satisfassent au moins de cette manière par la vue de sa beauté.

33. Tous ses parents , et tous ceux qui la connaissaient , répandaient des larmes.

34. Alors ces deux vieillards se levant au milieu du peuple , mirent leurs mains sur la tête de Susanne ,

35. Qui leva , en pleurant , les yeux au ciel , parce que son cœur avait une ferme confiance dans le Seigneur .

36. Et ces vieillards dirent : Lorsque nous nous promenions seuls dans le jardin , cette femme est venue avec deux filles ; et ayant fait fermer les portes du jardin , elle a renvoyé ses filles ;

37. Et un jeune homme qui était caché , est venu , et a commis le crime avec elle.

38. Nous étions alors dans un coin du jardin ; et voyant cette méchante action , nous avons couru à eux , et nous les avons vus dans cette infamie .

39. Nous n'avons pu prendre le jeune homme , parce qu'il était plus fort que nous , et qu'ayant ouvert la porte , il s'est sauve.

40. Mais pour elle , l'ayant prise , nous lui avons demandé quel était ce jeune homme , et elle n'a pas voulu nous le dire ; c'est de quoi nous sommes témoins .

41. Toute l'assemblée les crut , comme étant anciens et juges du peuple ; et ils condamnèrent Susanne à mort .

42. Alors Susanne jeta un grand cri , et elle dit : Dieu éternel , qui pénétrez ce qu'il y a de plus caché , qui connaissez toutes choses avant même qu'elles soient faites ,

43. Vous savez qu'ils ont porté contre moi un faux témoignage ; et cependant je meurs , sans avoir rien fait de ce qu'ils ont inventé si malicieusement contre moi .

44. Le Seigneur exauça sa prière :

45. Et lorsqu'on la conduisait à la mort , il suscita l'esprit saint d'un jeune enfant appelé Daniel ,

46. Qui cria à haute voix : Je suis innocent du sang de cette femme .

47. Tout le peuple se tourna vers lui , et lui dit : Que veut dire cette parole que vous venez de prononcer ?

48. Daniel se tenant debout au milieu d'eux , leur dit : Etes-vous si insensés , enfants d'Israël , que d'avoir ainsi , sans juger , et sans connaître la vérité , condamné une fille d'Israël ?

49. Revertimini ad judicium , quia falsum testimonium locuti sunt adversus eam .

50. Reversus est ergo populus cum festinatione , et dixerunt ei senes : Veni , et sede in medio nostrum , et indica nobis , quia tibi Deus dedit honorem se-nectus .

51. Et dixit ad eos Daniel : Separate illos ab invi-tem procul , et dijudicabo eos .

52. Cum ergo divisí essent alter ab altero , vocavit unum de eis , et dixit ad eum : Invocate dierum malorum , nunc venerunt peccata tua , quae opera-ris prius :

53. Judicans judicia injusta , innocentes opprimes- et dimittens noxios , dicente Domino : Innocentem et justum non interficies .

54. Nunc ergo si vidisti eam , dic sub quā arbore videbis eos colloquentes sibi . Qui ait : Sub schino .

55. Dixi autem Daniel : Recēt mentitus es in caput tuum : ecce enim angelus Dei accepta sententia ab eo , scindet te medium .

56. Et amoto eo , jussit venire alium , et dixit ei : Semen Chanaon , et non Iuda , species decepit te , et concepcionis subvertit cor tuum .

57. Sic faciebat filiibus Israel , et illae timentes loquebantur vobis : sed filia Iuda non sustinuit ini-quitatem vestram .

58. Nunc ergo die milii , sub quā arbore comprehendens eos loquientes sibi . Qui ait : Sub prino .

59. Dicit autem ei Daniel : Recēt mentitus es et tu in caput tuum : manet enim angelus Domini , gla- dium habens , ut sciet te medium , et interficiat vos .

60. Exclamavit itaque omnis cohortus voce magnâ , et benedixerunt Deum , qui salvat sperantes in se .

61. Et consurrexerunt adversus duos presbyteros (convicerat enim eos Daniel ex ore suo falsum di-xisse testimonium) , feceruntque eis sicut male ege-rant adversus proximum :

62. Ut facerent secundum legam Moysis : et inter-ficerent eos : et salvatus est sanguis innoxius in die illâ .

63. Helcias autem et uxor ejus laudaverunt Deum pro filia sua Susanna , cum Joakim marito ejus , et cognatis omnibus , quia non esset inventa in ea res quae blesst l'honneur .

64. Daniel autem factus est magnus in conspicu-popolu , à die illâ , et deinceps .

65. Et rex Astyages appositus est ad patres suos , et suspectus Cyrus Perses regnum ejus .

VARIETAS LECTIONUM. A vers. 1 ad 16.

VERS. 1. — Vulg. Et erat vir habitans in Babilone , et nomen ejus Joakim .

Sept. Et nomen ei .

2. — Vulg. Et accepit uxorem nomine Susannam , filiam Helcias , pulchram nimis , et timentem Deum .

Sept. Timentem Dominum .

3. — Vulg. Parentes enim illius , cum essent justi , erubuerunt filiam suam secundum legem Moysi .

Sept. Et parentes ejus justi , et docuerunt .

4. — Vulg. Erat autem Joakim dives valde , et erat ei pomarium vicinum domui suæ ; et ad ipsum confluebat Iudei , cù quod esset honorabilior on-nuum .

Sept. Et erat ipsi hortus vicinus, etc., honorabilior omnibus.
5. — Vulg. Et constituti sunt de populo duo senes judices in illo anno; de quibus locutus est Dominus; quia egressa est iniurias de Babylone à se mihiis iudicibus, qui videbantur regere populum.
Sept. Et designati sunt duo seniores.
6. — Vulg. Isti frequentabant omum Joakim, et veniebant ad eos omnes qui habebant iudicia.
Sept. Isti expectabant in domo Joakim, et veniebant ad eos omnes litigantes.
7. — Vulg. Cum autem populus revertisset per meridiem, ingrediebatur Susanna, et deambulabat in portico viri sui.
Sept. Et factum est quando recesserat populus.
8. — Vulg. Et videbant eam senes quotidie ingredientes, et deambulantes; et exarserunt in concupiscentiam ejus.
Sept. Facti sunt in concupiscentiam ejus.
9. — Vulg. Et exierunt sensus suum, et declinaverunt oculos stros ut non viderent cœlum, neque recordarentur iudiciorum justorum.
Sept. Perverterunt.
Syr. Ut non intuerentur in cœlum.
Arab. Ne responderent.
10. — Vulg. Erant ergo ambo vulnerati amore ejus, nec indicaverunt sibi vicissim dolorum suum.

CONCORDIA ET EXPOSITIO LITTERALIS.

Vers. 6. — Qui habebant iudicia; Sept.: *Veniebant ad eos omnes litigantes ut haberent, scilicet iudicium, Grecō συριπέας.* Evererunt sensum; *Sept.*: *Perverterunt;* amor enim cœci cœcos efficit. *Ut non viderent cœlum.* Alii: *Ut non attenderent in cœlum,* quo Deus etiam abscondit intuetur, quod peccator non vult admittire. *10. Vulnerati amore ejus;* Sept.: *Compuncti pro ed;* ali: *Puncti concupiscentia vellementor;* amor enim lascivus lethale anima velut infigit. *Nec indicaverunt sibi invenient;* Sept.: non habent sibi, fortassis quia præcessit, *καὶ οὐκ ἀπέτησαν διδόνει,* quod Vulg. redditum: *Nec indicaverunt sibi invenient;* probable est *λαθαῖται;* culpā librariorum opipissim, restituentem esse, quondam Latinus codices omnes habeant. *14. Tunc in communem statuerunt tempus;* S. Hieron. legit in *commune;* sic etiam noster Lyranus, sed pardin interest, cœlum enim est sententia. *15. Ingressus est aliquando sicut heri, et videbantur.* S. Hieron. in *textu suo haec attevit,* vel secundum Sept.: *Et ecce Susanna ibamulabat iusta consuetudinem,* et in margine ita monet: *Quem locum, inquit, de Sept. editione nunc posui;* dicto Orig. ostendit cetera se non secundum sept. discernisse. Advertendum igitur manifestum hinc deduc argumentum editionem Graecam Danielis que Roma prodidit, juxta Sicut quidam, non esse sept. Interpretum, sed quedam ex Theod. illi inserta fuisse.

ANNOVIATIONES.

LYRANUS.

Historia Susannæ contigit ante captivitatem Babyloniam, vel ciò post, quia Daniel erat adhuc validus juvenis, secundum quod dicitur inf. e. 4: *Cumque diceretur ad mortem, suscitatus Deus spiritum pueri iunioris cui nomen Daniel.* Et tamen translatus fuerat in Babylonem ante dictam captivitatem 11 annis quibus regnauit Sedecius; proper quod haec historia inter libros Bibliae non canonicos (1) situari debet post librum Baruch; de quo certum est quod una pars ejus fuit scripta ante dictam captivitatem, ut ibidem plenus fut dictum.

Vers. 1. — Et erat vir, etc. Hac historia dividit:

(1) Contrarium docuit noster auctor, Delahave, in prolegomenis hunc operi prefatis, quæ consule, si libet.

Sept. Erant ambo compani circa eam, et non inveniaverunt.

Schol. Puncti concupiscentia vellementor.

41. — Vulg. Erubescabant enim indicare sibi concupiscentiam suam, volentes concubere cum ea.

Sept. Quod volvunt commiseri ei.

12. — Vulg. Et observabant quotidie sollicitus videre eam. Dixitque alter ad alterum.

Sept. Quotidie diligenter.

13. — Vulg. Eamus domum, quia hora prandii est. Et egressi recesserunt a se.

14. — Vulg. Cumque revertissentur, venerunt in unum; et sciscientes ab invicem causam, confessi sunt concupiscentiam suam; et tunc in communem statuerunt tempus, quando eam possent invenire solam.

Sept. Venerunt in idipsum.

S. Hieron. In communem.

15. — Vulg. Factum est autem, cum observarent diem aptum, ingressi est aliquando sicut heri, et angustiorius, cum duabus solis pullis, volvutique lavari in pomario; astus quippe erat.

Sept. Desideravit lavari in horto.

S. Hieron. vult apud Sept. haberit: Et ecce Susanna ibamulabat iusta consuetudinem.

16. — Vulg. Et non erat ibi quisquam, praeter duos senes absconditos, et contemplantes eam.

Sept. Intrauit.

TIRINUS.

405

Timens Deum. Cujus causa exprimitur, quia erat crudita à parentibus secundum legem Moysi. Et id est bene nominata erat secundum proprietatem rei *Susanna*, id est, illum, propter quod senes erant magis inflati de eâ, quam de vili persona. His dictis patet littera.

TIRINUS.

Vers. 2. — SESANNA. Id est, illum, forte ob extiam formis morumque præstantiam hoc cognomen sortita est. Maritus ejus.

MENOCCHIUS.

Vers. 4. — POMARIUM, etc. Id est, etiam hortus, Græcè, paradise.

TIRINUS.

JOAKIM ERAT DIVES VALDE, ex numero illorum qui cum rege Iuda Joakimo, tertio anno regni ejus abducti fuerant à Nabuchodonosore in Babylonem, ibique retenti, non tanquam captivi, sed tanquam obsides, ac prouide fortunis auctis integris et intactis.

LYRANUS.

Vers. 5. — ET CONSTITUTI SUNT DE POPOLO DCO, etc.

Ilic consequenter describerunt tentantium status; quia erant senes maturitate etatis, judices sublimate auctoritatis, presbyteri (ut dicitur infra) apparentia sanctitatis, et id est de facili poterant mulieres seducere. Dicit hic Glossa quod Hebrei dicunt ipsos decipisse mulieres, per hoc quod decibant Christum de semine eorum nasciturum, cum essent de tribu Iuda, eo quod tribus sacerdotalis, et tribus regia conjunctae erant, cuius nativitas maxime desiderabatur. Sequitur.

De quibus locutus est dominus. Jer. 29, ubi dicitur sic: *Ponat te dominus sis ut Sedeciam et Achab, quos frizeti rex Babylonis in igne, pro eo quod fecerunt stolidum in Israel, et mechati sunt in uxores amicorum suorum, et locuti sunt verbam in nomine meo mendaciter, quod non mandavi eis.* Dicit enim Hebrei: *Alii isti senes erant a domino praedicti,* Jer. 29. Sed contrarium videtur, quia dicuntur frizeti in igne per regem Babylonis: *dum autem senes qui tentaverunt susannam, fuerunt lapidati,* ut dicit hic Glossa: Itum fuerint lapidati a populo, non a rege. Dicendum quod pena mortis quecumque aliquando significatur per ignem in Scriptura, et id est coram lapidatio potest vocari frizio in igne. Item sciendum quod de licentia regis Babylonis pena destra iudicabatur per Iudeos secundum legem Moysi, quia judices regis legem Iudeorum ignorabant, sed executionem mortis non poterant inferre nisi ex speciali mandato regis, et auctoritate, et id est quod populus eos lapidavit fuit de precepto regis, proper quod rex fecit principaliter, et auctoritatem populus autem executivæ. Cetera patet.

ESTIUS.

Et constituti sunt duo senes iudices in illo anno. Hos duos seniores, seu iudices esse cosdem cum duobus pseudoprophetae, quos commemorat Jeremias prophetæ, cap. 29, frizos in igne a rege Nabuchodonosor, cum adulteris fluctuante audianus.

quod fecissent stolidum in Israel, et mechati fuissent in uxores amicorum suorum, opinio est Hebraeorum. Quia an verisimili sit, et quomodo Iudei in captivitate haberent iudices; et an similiter verum esse possit, quod ibi dicuntur frizeti in igne, et hoc loco lapidati. Vide Hieron. supra dictum cap. 29 Jeremie, et etiam ibidem nostra.

MENOCCHIUS.

CONSTITUTI SUNT DUA SENES JUDICES. Factum est hoc indulgentia regum Chaldeorum permittentium ut cause, quæ ad legem Iudeorum pertinebant, à iudicis eisdem genitis cognoscerentur.

De quibus locutus est dominus, etc. Ubi et quod, an scripto in vivâ voce propheta alicuius, hec locutus sit dominus, non liquet. Maldonatus putat non verba, sed sensum alicuius Scripturae loci recitari, qualis illæ est Jer. 25, 14: *In prophetis Ierusalem vidi similitudinem adulterium,* et iter mandat.

Qui videbantur regere populum. Quorum sapientie et probitati populus inniti videbatur, et ab illis sustineri.

TIRINUS.

CONSTITUTI SUNT BABYLONE DE POPOLO Jadaico DOSENES IUDICES. Ita passim fit cum multi ex una gente alii commigrant, ut causes que leges illius gentis spectant ipsime judicent. Si videtur sub rege catholicó Flandros, Hispani et Ulyssipone, Lusitanos et Italos. Antwerpia sive sueque gentis habere magistratus et iudices.

De quibus locutus est dominus. Per prophetam Jeremiam, e. 29 v. 21, inquit Hebrei, et ex eis Rabanus, Hugo, S. Thomas, et Lyranus, et nostri Sallianus, Delrio et alii; qui etiam volunt hoc Susanna iudicem fuisse Achab, et Sedeciam pseudoprophetas de quibus ibi Jeremias. Nec video cur Africanus, S. Hieronymus, et noster Maldonatus, id fabulis jure adsecentur, cum omnia perhelle respondant. Urique enim degabat Babylonem, utrius tempore Nabuchodonosoris, et Astyages Medi; utrius mendaces; utrius adulteri; utrius ob adulteria supplicio affecti; utriusque dictum à deo: *Ego sum iudex et testis.* Neque repugnat prophetas deligi in iudices populi, ut constat ex Nehemias, Esdras, Daniele et pluribus aliis. Multo minus repugnat, iudices tam enormis sceleris convicti, cum non haberent ex Iudeis superiores se, quibus damnarentur, ad tribunal Nabuchodonosoris delatos, ab ipso sententiam mortis acceptisse, et iussos primo lege talionis, et ut adulteros lapidibus obrui secundum legem Mosis, Deuteronom. 19, vers. 19, ut factum inquit hic Daniel, vers. 62, et futurum insinuat Jeremias supra; deinde pseudoprophetae, et falsarios, igni tradi et frigi, seu assari, ut predicti Jeremias, vers. 22. Nam ut olim Achab Josue 7, ut hos duos, Jeremias dicit, primò percussum iri, nempe lapidibus; secundò frizum, seu assatum iri igni. Sic frizos postea Machabei 2, c. 7, et alii Iudei Amos 4, v. 2, Susannam cum adulteris fluctuante audianus.

MENOCHIUS.

QUI HABERANT JUDICIA; oī πρέπεια, qui judicabantur,
id est, litigantes.

LYRANUS.

VERS. 7.—CUM AUTEM POPULUS REVERTISSET PER ME-
RIDUM, etc. Hic ponitur tentationis ortus quae orta est
in istis sensibus; sicut communiter oritur tentatio car-
nis in aliis hominibus: primò ex impudico aspectu,

LYRANUS.
VERS. 15. — DIXITQUE ALTER AD ALTERUM. EAMUS
DOMUM, QUA HORA PRANDII EST. ET EGRESI RECESSE-
RUNT A SE. HOC FECERUNT, QUA QUILIBET VOLEBAT SE
EXPEDIRE DE ALIO, UT POSSET SOLUS REVERTI AD LOQUEN-
DUM CUM SUSANNÀ; ET AD CEDIENDUM CAM. SEQUI-
TUR :

MENOCHIUS.

EAMUS DOMUM, etc. Volebat uteque alterum ab se
dimittere, solusque remanere, ut Susanna pudicitie
insidias poneret.

LYRANUS.

VERS. 14. — CUMQUE REVERTISSET. Prope domum
Joakim, per diversas tamen vias, VENERUNT IN UNUM;
ET SCISCENTES, etc. Sequitur :

ET TUNC IN COMMUNE, etc. Quia firmati fuerunt in
suo male proposito.

MENOCHIUS.

EGRESSI, etc. Fingentes scilicet se domum ire, atq[ue] i[n]trabat
Susanna cameram, et intrabat hortum causâ recrea-
tions, et lavations, nec cavebat tantum a sensibus
propter astem, et sanctitatis apparentiam in eis, quam-
tum cavebat ab aliis. Caetera paten dicatis usque ibi.

MENOCHIUS.

VERS. 8. — ET VIDEBANT EAM, etc. Populo enim
digrasso, aliquandiu ibi habebant consultationis
causa.

MENOCHIUS.

VERS. 9.—EVERTERANT SENSUM SUUM. Infatuati sunt
ejus amore; solet enim amor pervertere rationis
sensus.

DECLINAVERUNT OCULOS, etc. Id est, usque adeo
mentem capi sunt, ut timoris Dei rationem non habe-
rent.

UT NON VIDERINT COELUM. Ut Dei non recordarentur;
cœlum pro Deo posuit; continens pro contecto.

JUDICIORUM JUSTORUM. Divinorum judiciorum, et
ultiōis, quia Dominus sceleris vindicat.

VARIETAS LECTIONUM.

VERS. 17. — Vulg. Dixit ergo puerilis : Afferte mihi
oleum, et smigmata, et ostia pomari claudite,
ut laver.

Sept. Reg. Smigma.

18. — Vulg. Et fecerunt sicut præcepérat; clause-
runtque ostia pomari, et egressæ sunt per posti-
cum, ut afferrent quæ jusserat: nesciebat senes
intus esse absconditos.

Sept. Egressæ sunt per obliquas portas ut afferren-
t præcepta eis.

19. — Vulg. Cum autem egressæ essent pueræ, sur-

CONCORDIA ET EXPOSITIO LITTERALIS.

VERS. 17. — ET SMIGMATA; Sept. Reg. : Smigma. Verum est Graecos codices variare; Sept. enim rem ha-
bent in plurali, και πράγματα; Ald. et Basil., και πράγματα. Nescio, inquit Petr. Lausselius,
quomodo Marius Victorius in notis ad commentatoria D. Hieron. assere audeat Theodotionem habuisse in singu-
lari πράγματα, quandoquidem nullus antiquorum dixerit, et Vulgata, quæ hic Theodotionem secuta, habeat in
plurali. Adverte etiam omnes Graecos exceptis codicibus regis, et compl. habent πράγματα, non πράγμα; et sane
quamvis dici posset deduci à πράγμα, misceo, quia smigma est aliquid mixtum, et compositum ad mundandam
et detergendam cutem; probabilis tamen est legendum πράγμα, à verbo πράγμα, abstergo. 18. QUAE INVER-

Sept. : Præcepta eis. Graeci ergo addunt αὐτάζει, eis, sed Latini unanimi consensu omitunt sicut è contrario
Graeci omiserunt dictiōnēm iustis, quæ in Latinis reperitur. 20. Assentire nobis; Sept. Reg. : Concubine nebisum
sed melius Vulg. neconon Sept. Rom. Συμφάντος ἡγέτη; Assentire nobis. Ita etiam Syr.

ANNOTATIONES.

LYRANUS.

abstergendi. Graecè πράγμα, à πράγμα, abstergo.
MENOCHIUS.

VERS. 17. — DIXIT ERGO PUELLIS, etc. Hic oleum
accipitur pro lacrymâ arborum aromaticarum, quâ
utuntur in terrâ illâ contra aestum:

ET SMIGMATA. Secundum Hieron., migmas; est aqua
de hordeo et palea facta ad lavandum faciem, et refri-
gerandum.

ET OSTIA POMARI CLAUDITE. Proprior securitatem, ne
aliquis posset venire ad eam.

UT LAVER. Ex illis, scilicet, quæ debebant apparet
puellæ practica, et fortè erat ibi irriguum fontis, vel
aliquid aliud. Sequitur :

MENOCHIUS.

OLEUM, non olivarum, ut opinor, sed aliud quod-
pian ex varii liquoribus confectum, et fortasse odo-
ratum, quo utebantur antiqui in balneis.

SMIGMATA. Smigma est unguentum vim habens
VARIETAS LECTIONUM.

VERS. 22. — Vulg. Ingemuit Susanna, et ait: An-
gustiae sunt mihi undique: si enim hoc egero, mors
mihi est; si autem non egero, non effugiam manus
vestras.

Syr. Angustia me premit undique, etc., erit mihi
morti.

23. — Vulg. Sed melius est mihi absque opere inci-
dere in manus vestras, quam peccare in prospectu
Domini.

Syr. Consultius mihi est hoc non agere ut incidam.
S. Hieron. Bonum est mihi non facere malum, et in-
cidere in manus vestras, ne peccem in prospectu
Domini.

24. — Vulg. Et exclamavit voce magna Susanna;
exclamaverunt autem, et senes adversus eam.

Sept. Clamaverunt.

Syr. Contra verò exclamaverunt.

25. — Vulg. Et curucrit unus ad ostia pomari ei
aperuit.

CONCORDIA ET EXPOSITIO LITTERALIS.

VERS. 22. — Angustiae sunt mihi undique; Syr. : Angustia me premit; angor vehementer: si enim hoc egero
mors mihi est; Syr. : Erit mihi morti; scilicet anima. 23. Sed melius est mihi incidere in manus vestras; aliij : Con-
sultius : satis est enim morte corporis quam anima occurrere. S. Hier. verit. : Bonum est mihi non facere
malum, et incidere in manus vestras, ne peccem in prospectu Domini. Dicit autem ita vertendum, et non ut Vulg.,
ne videatur Susanna comparatione peccati quasi esset bonum, hoc appellare melius, sed dicendum non hoc
melius dicere comparativè ad peccatum quod sita videatur malum, sed melius accipere pro convenientius, non
quod in peccato sita aliqua convenientia, ut committatur, sed quia consultius magis censuit vitâ et bonis tem-
poraneis privari quam aeternis. 24. Exclamaverunt, Sept. : Clamaverunt, habent enim οἰκεῖα, sed hoc parum refert. 26. Irruerunt per posticum; Sept. : Insilierunt, id est, accurrerunt. 24. Pleni cogitationibus iniquis; aliij : Cogita-
tionibus iniquis, idem sensu; sed Syr. majori cum exaggeratione.

ANNOTATIONES.

LYRANUS.

Si enim hoc egero. Quod persuadetis, legem Dei
transgredivo. Invenimus Susannam. Ex dolore cordis
proper periculum imminentis.

ANGUSTIE SUNT MIHI UNDIQUE. Angustiosum est mori,
et angustiosum est dignum morte fieri, proper quod
sequitur.

S. Hier.

MORS MIHI EST, scilicet debita, quia in lege Moysi
præcipit adulteria lapidari.SI AUTEM NON EGERO, etc. Mortem incurro, licet
indebitam.

MENOCCHIUS.

MORS MHI EST. Rea ero mortis corporalis, cum adulteria ex lego debetur lapidatio, et quod magis timeo, in mortem anima incurram per peccatum.

TIRINUS.

ANGUSTE SUNT MHI UNDIQUE, SI ENIM HOC QUOD A ME PEFTIS EGERO, MORS MHI EST, SI NON CORPORIS (quoniam et hujus rea ero, per legem qui adulterias lapidari, inquit S. Hieronymus), certe anima, si vestra consentiam libidini, vobisque sponte commisear, nisi postulatis; ita S. Aug., Chrysost., Bernardus, et alii. Verum angustas omnes effugierunt Susanna si vi et metu infamie, in mortis compulsa permisisset adulteria suam expiere libidinem, consentiendo, vel cooperando, sed permittendo, et negati se habendo. Neque enim tenebatur ad conservandam castitatem clamando se difamare, et in moris periculum conjicerre, cum integritas corporis minus bonum sit quam fama, vel vita. Ita Domin. Soto, Navarrus, et ali doctors. Sed respondeo: Non satis fuisse castissima heroina, animam a peccati labe intactam conservare, voluisse insuper etiam corporis pollutionem devitare. Quod insignis castitatis et heroicis virtutis fuit tantum semper estimatissima etiam ab ethniciis, v. g., Lucretia, Laccena, Micca, et alii apud Plutarcho et Valer. Maximum, ut meritis à Christianis famae et vite preponi si non debebat, certe laudatissimum possit.

LYRANUS.

VERS. 25. — **SED MELIUS EST**, etc. Quia puniri non est malum simpliciter, quia hoc est malum ponere, sed fieri pena dignum est simpliciter malum, quia est malum culpe.

VERS. 26. — **ET EXCLAMAVIT**, etc. Ne forte senes ex vehementia concupiscentiae quā erant inflammati in ipsam irruerent, et ipsam, licet invitam, impulsi tangenter.

EXCLAMAVERUNT, etc. Ille consequenter ponitur Susanna maligna accusatio. Et dividitur in duas partes, quia prima accusatio extra iudicium; secunda in iudicio ibi: *Et facta est dies*. In prima dicitur sic:

VARIETAS SECTIONUM

VERS. 29. — **Vulg.** Et dixerunt coram populo: Mittite ad Susannam filiam Helcia uxorem Joakim. Et statim miserunt.

Syr. Accersit Susannam.

Sept. Illi vero miserunt.

50. — **Vulg.** El venit cum parentibus, et filiis, et universis cognatis suis.

Syr. Et omnibus affinibus suis.

51. — **Vulg.** Porro Susanna erat delicate nimis, et pulchra specie.

52. — **Vulg.** At iniqui illi jusserunt ut discoperirentur (erat enim coeperta), ut vel sic satarentur decore ejus.

Syr. De decore ejus.

53. — **Syriac.** At illi duo refragantes legis jusserunt cam regi, erat enim velata.

Exclamaverunt, etc. Ut notarent eam ream coram familiā accurrente ad clamorem Susanne, quia si aegerent, redderent se suspectos.

MENOCCHIUS.

EXCLAMAVIT. Open implorans contra lascivos senes.

EXCLAMAVERUNT, etc. Uiptote Susanne clamore proditi.

LYRANUS.

VERS. 23. — **ET CUCURUIT UNUS**, etc. Ad simulandum quod vir de quo falso eam accusabant existesset, antequam famili venissent, quia si ostium inventum fuisset clausum, et tamen juvenis non fuisset inventus, testimonium eorum fuisset suspectum. Sequitur:

MENOCCHIUS.

CUCURUIT UNUS AD OSTIA POMARII. Unus secum, ut scilicet illae ingressi fuisse videbantur; aut ut inde juvenem, quem ibi fuisse cum Susannā dicturi erant, effugisse mentirentur.

LYRANUS.

VERS. 27. — **POSTQUAM AUTEM**, etc. Accusantes Susannam de crimine adulterio.

EUREBENT, etc. Quia diligebant Susannam, tanquam in domo ejus nutriri. Cuius causa subdolus: **Quia nuncquam**, etc. In quo apparuit bonitas ejus non solum in vita, sed etiam in fama.

VERS. 28. — **ET EXCLAMAVIT**, etc. Quia puniri non est malum simpliciter, quia hoc est malum ponere, sed fieri pena dignum est simpliciter malum, quia est malum culpe.

VERS. 29. — **ET EXCLAMAVIT**, etc. Quia puniri non est malum simpliciter, quia hoc est malum ponere, sed fieri pena dignum est simpliciter malum, quia est malum culpe.

VERS. 30. — **ET EXCLAMAVIT**, etc. Quia puniri non est malum simpliciter, quia hoc est malum ponere, sed fieri pena dignum est simpliciter malum, quia est malum culpe.

VERS. 31. — **ET EXCLAMAVIT**, etc. Quia puniri non est malum simpliciter, quia hoc est malum ponere, sed fieri pena dignum est simpliciter malum, quia est malum culpe.

VERS. 32. — **ET EXCLAMAVIT**, etc. Quia puniri non est malum simpliciter, quia hoc est malum ponere, sed fieri pena dignum est simpliciter malum, quia est malum culpe.

VERS. 33. — **ET EXCLAMAVIT**, etc. Quia puniri non est malum simpliciter, quia hoc est malum ponere, sed fieri pena dignum est simpliciter malum, quia est malum culpe.

VERS. 34. — **ET EXCLAMAVIT**, etc. Quia puniri non est malum simpliciter, quia hoc est malum ponere, sed fieri pena dignum est simpliciter malum, quia est malum culpe.

VERS. 35. — **ET EXCLAMAVIT**, etc. Quia puniri non est malum simpliciter, quia hoc est malum ponere, sed fieri pena dignum est simpliciter malum, quia est malum culpe.

VERS. 36. — **ET EXCLAMAVIT**, etc. Quia puniri non est malum simpliciter, quia hoc est malum ponere, sed fieri pena dignum est simpliciter malum, quia est malum culpe.

VERS. 37. — **ET EXCLAMAVIT**, etc. Quia puniri non est malum simpliciter, quia hoc est malum ponere, sed fieri pena dignum est simpliciter malum, quia est malum culpe.

VERS. 38. — **ET EXCLAMAVIT**, etc. Quia puniri non est malum simpliciter, quia hoc est malum ponere, sed fieri pena dignum est simpliciter malum, quia est malum culpe.

VERS. 39. — **ET EXCLAMAVIT**, etc. Quia puniri non est malum simpliciter, quia hoc est malum ponere, sed fieri pena dignum est simpliciter malum, quia est malum culpe.

VERS. 40. — **ET EXCLAMAVIT**, etc. Quia puniri non est malum simpliciter, quia hoc est malum ponere, sed fieri pena dignum est simpliciter malum, quia est malum culpe.

VERS. 41. — **ET EXCLAMAVIT**, etc. Quia puniri non est malum simpliciter, quia hoc est malum ponere, sed fieri pena dignum est simpliciter malum, quia est malum culpe.

VERS. 42. — **ET EXCLAMAVIT**, etc. Quia puniri non est malum simpliciter, quia hoc est malum ponere, sed fieri pena dignum est simpliciter malum, quia est malum culpe.

VERS. 43. — **ET EXCLAMAVIT**, etc. Quia puniri non est malum simpliciter, quia hoc est malum ponere, sed fieri pena dignum est simpliciter malum, quia est malum culpe.

Syr. Ilis cum eotius ille fidem prestisset, etc., et vidimus eos pariter commiseri.

Syr. Accurrimus ad eos, et vidimus eos alterum cum altera.

39. — **Vulg.** Et illum quidem non quivimus comprehendere, quia fortior nobis erat, et aperit osstis exilivit.

Syr. Et exiliens aufugit.

40. — **Vulg.** Hanc autem cum apprehendissemus, interrogavimus quisnam esset adolescentis, et noluit indicare nobis: hujus rei testes sumus.

41. — **Vulg.** Creditis eis multitudine, quasi semibus et judicibus populi, et condemnaverunt eam ad mortem.

CONCORDIA ET EXPOSITIO LITERALIS.

VERS. 29. — **Statim miserunt**; Sept. : **Illi autem miserunt**, non habent dictio nem **statim**, sed illam addidit Vulg. quia in sequenti verso, et **vult includebatur**, atque expressa crudelemen serum nequitum indicabat, qui adeo eis condemnationem urgabant ne ipsorum dolus mora aliquip interposita in suspicione respiret.

Imposuerunt manus suas, Graci, suas omittunt, sed apostolus eni Vulg., quia sens isti eum esse testes, ut crederet, criminis Susanne, tenebantur ex praecepto Levitici 24, v. 14, dato manus capiti ejus impone: quod prompte fecerunt, ut proprie ad eam accende melius ejus pulchritudinem contemplaretur quam in istum finem discoperiri jusserant. 50. **Cum deambularemus in pomario soli**, Septuag. Rom. non tam in omnibus alis codicibus Graci habetur: **Et dimisit a se pueras**; a se, in nullo codice Graci repertus; additione igitur ab interprete claritatis gratia.

ANNOTATIONES.

LYRANUS.

VERS. 29. — **Et dixerunt coram populo**. Et sic apparebant Susanne solemnis citatio.

VERS. 30. — **Et venit cum parentibus**, etc. Quia non poterat sola sufficere ire ad iudicium, amici autem eius venerant cum eis, ipsi competentes propter sanctitatem ejus, quam noverant; sequitur:

VERS. 32. — **At iniqui illi jusserunt**. Quia forte volerant inducere populum ad suspicendum male de ea ex rubore vultus ejus, sciebant enim ipsam esse yercundam.

ERAT ENIM COEPERTA, etc. Hoc potest intelligi duplice: uno modo referendo ad praeceptum serum, qui jusserunt eam discopirari, ut sic reflecterent ejus aspectu, ex quo non poterant sibi copulari nefario actu. Alio modo potest intelligi recreando ad ipsam Susannam et amicos ejus, qui coopererant eam, ut sit sensus: **Erat enim coeperta**, scilicet amicorum suorum consilio.

UT VEL SIGNTARENTUR, etc. id est, ut non videntes ejus pulchritudinem, minus inflammarentur de ea, et sic non accusarent eam crudeliter, quia amici ejus, scilicet Susanna sciebant causam accusationis per revelationem Susanne.

VERS. 33. — **Consurgentes autem duo presbyteri**, etc. sequitur:

CUM DEAMBULAREMUS. Hoc dicitur, ne queratur glori testis cum eis. Sequitur:

ET CLASSET OSTIA POMARII. Hoc dicunt in argumento sui dicti, quod sequitur.

LYRANUS.

VERS. 37. — **Venitque ad eam adolescentis**. Quia aliis non poterant ostendere Susannam morte dignam, nisi allegarent factum turpe: pro peccato enim voluntatis vel concupiscentiae non statutur pena in lege.

VERS. 38. — **Potius cum essentibus**. Hoc dicunt ad colorationem dicti sui, quia si fuissent in palam, dictum eorum non habuisset aliquam probabilitatem,

scilicet quod Susanna vellet tale quid committere, ipsa videntibus.

CUCURRIMUS AD EOS. Quia de facto non creditur testimonio aliquis, nisi dicat se vidisse.

VERS. 39. — ET ILLUM QUIDEM, etc., tanquam juvenis existens, nos autem senes.

VERS. 40. — HAN AUTEM, etc. Hoc autem dixerunt ne quereretur ab eis quis esset adolescens, et per hoc possent comprehendendi.

VERS. 41. — CREDITIT EIS, etc. Hie describitur ipsius Susanna iusta condemnatio. Quia ostenditur ex duobus, scilicet, ex populi ignorantia, qui creditur senibus propter etatem et auctoritatem eorum absque diligentia examinatione. Propter quod de hoc infra reprehenduntur à Danieli, ubi dicitur: *Sicut fatus, filii Israel. Ex hoc ducitur argumentum quod pro nulla astate vel auctoritate, seu sanctitate debent applicari testes in causa criminali, maxime sine diligentia examinatione. Secundo ostenditur iusta condemnatio ex Susanna innocentia, cum dicitur:*

MENOCCHIUS.

CONDAMNAVERUNT, etc. Non iuridica auctoritate, quam populus non habebat, sed privata quisque, tacita.

VARIETAS LECTIIONUM

VERS. 45. — Vulg. Cumque duceretur ad mortem suscitavit Dominus spiritum sanctum pueri junioris, cuius nomen Daniel.

Syr. In puer quodam adolescentem.

46. — Vulg. Et exclamavit vox magna: Mundus ego sum a sanguine ejus.

47. — Vulg. Et conversus omnis populus ad eum, dixit: Quis est iste sermo, quem tu locutus es?

48. — Vulg. Qui cum staret in medio eorum, ait: Sicut fatus, filii Israel, non iudicantes, neque quod

CONCORDIA ET EXPOSITIO LITERALIS.

VERS. 48. — *Quod verum est; ali: Quod manifestum est.* Greci codices quotquot exstant, habent τὸ οὐρανόν, *quare dicendum eos vel Theodotionem habuisse τὸ οὐρανόν, vel potius interpretem accepisse οὐρανόν, pro verum.* 49. *Locuti sunt;* Sept. addunt, *isti;* et Syrus, *duo. Pueri junioris;* Sept. : *In puer quodam adolescentem.* Græcè τὰ παιδεῖα, diminutivum sumitur pro simplici παις, id est, puer, hoc est, juvenis: Hebrew enim carent diminutivi.

ANNOTATIONES.

LYRANUS.

VERS. 45. — CUMQUE DUCERETUR. Ex quo patet quod Daniel hoc non fecit ex humana industria, sed ex divino instinctu.

MENOCCHIUS.

SUSCITAVIT DOMINUS, etc., SPIRITUM SANCTUM, qui erat in Daniele admodum juvene, spiritum prophetiae, et spiritum salutaris audacie, et industrie, qui perlicantur Susannam open ferret.

TIRINUS.

SUSCITAVIT DOMINUS, etc. Nempe spiritum propheticum, quo Danieli innuit, et falsitas accusationis, et modus detegendi illius falsitatis; erat ergo hic spiritus in Daniele, inquit Origenes, sed jam excitatur à Deo ad opus hoc heroicum aggredendum. Ex quo divini Numinis providentiam fusè comprobatur Nyssenus, Chrys., et alii. S. Ignatius Martyr, et ex eo

que sententia, cum scirent adulterium morte judicari, Lev. 20, 10, Deut. 22, 22. Juridice autem à judicibus fuisse damnatae credendum est.

LYRANUS.

VERS. 42. — EXCLAMAVIT AUTEM, etc. Ex cordis affectu, et conscientiā pura.

DIES AETERNE, QUI ABSCONDITORUM ES COGNITOR. Quia ipse solus novit secreta cordium, divina enim scientia aeternitate mensuratur, ideo ita cognoscit futura sicut praesentia.

MENOCCHIUS.

QUI ABSCONDITORUM ES COGNITOR, QUI NOSTI OMNIA ANTEQUAM FIANT. Quasi dicat: Quantò magis hoc postquam factum est?

LYRANUS.

VERS. 44. — EXAUDIVIT, etc. Hie ponitur Susanna digna liberatio. Et dividitur in quatuor partes; quia primò, ponitur Danielis appellatio à sententiā inquit: secundò, testimoniū diligētiū examinatiō, ibi: *Reversus est populus; tertiō, ipsorum condemnatiō, ibi: Exclamavit itaque; quartiō, de predictis gratiarum actio ibi: Helchias autem.* In prima parte dicitur sic: *Exaudivit Dominus vocem ejus; id est, cum affectu audivit.*

LYRANUS.

A vers. 45 ad 49.

verum est cognoscentes, condemnatis filiam Israel?

Sept. Neque quod manifestum est cognoscentes.

Syr. Ilaque, inquit, ὁ θαύμα, citra disquisitionem, et re nondum liquido constante condemnatis? etc.

49. — Vulg. Revertimini ad iudicium, quia falsum testimonium locuti sunt adversus eam.

Sept. Locuti sunt isti.

Reg. Falsa enim ipsi testificati sunt.

Syrus. Revertimini ad locum iudicii, etc., quia isti duo.

CONCORDIA ET EXPOSITIO LITERALIS.

VERS. 48. — *Quod verum est; ali: Quod manifestum est.* Greci codices quotquot exstant, habent τὸ οὐρανόν,

quare dicendum eos vel Theodotionem habuisse τὸ οὐρανόν, vel potius interpretem accepisse οὐρανόν, pro verum. 49. *Locuti sunt;* Sept. addunt, *isti;* et Syrus, *duo. Pueri junioris;* Sept. : *In puer quodam adolescentem.* Græcè τὰ παιδεῖα, diminutivum sumitur pro simplici παις, id est, puer, hoc est, juvenis: Hebrew enim carent diminutivi.

ANNOTATIONES.

Theod. Torniellus, et quidam alii, putant Danielem hoc tempore nonnisi duodecim annos fuisse. Sed quodmodo populus omnis puer duodecimi iudicem agere volent ipsosque judices ad iudicium suum vocanti auscultasset? Ergo puer junior significat hic juvenem, qui comparatione seniorum merito censeri poterat puer. Agebat enim iam tum Daniel annum circiter 24, ut dixi in prefatione, eruditus iam in omni sapientia Chaldaeorum, Dan. 1, v. 4. Et contigit hæc historia sub annuus à transmigratione ejus in Babylonem, inquit Cornelius à Lapide et alii. Quid vero senes adulteri?

LYRANUS.

VERS. 46. — EXCLAMAVIT, etc. Ut posset ab omnibus audiiri.

MUNDUS EGO SUM. Hoc est dictum, non assertio huic sententiae, sed magis ab eis appello, tanquam ab iniquis, ut patet per verba sequentia.

LYRANUS.

MENOCCHIUS.

MUNDUS EGO SUM, id est, ego non consentio in ejus mortem.

LYRANUS.

VERS. 50. — *Vulg.* Reversus est ergo populus cum festinatione, et dixerunt ei senes: Veni, et sede in medio nostrum, et indica nobis: quia ubi Deus dedit honorem senectutis.

Syr. Adesto, asside inter nos, et nobis declara quomodo tu sis ille cui Deus contulit senectutem.

51. — *Vulg.* Et dixit ab eo Daniel: Separate illos ab invicto procul, et dijudicabo eos.

Syr. Ut perconter eos.

52. — *Vulg.* Cum ergo divis essent alter ab altero, vocavit unum de eis, et dixit ad eum: Inveterate dierum malorum; alli: *In diebus malitiorum;* et nunc venerunt peccata tua, que operabas prius.

Syr. Nunc, inveterate in diebus malignis, nunc prouidit te peccata tua.

53. — *Vulg.* Judicans iudicia iusta, innocentes op-

CONCORDIA ET EXPOSITIO LITERALIS.

VERS. 50. — *Vulg.* Veni et sede nos; volum aliqui haec dicta a senibus per sarcasum;

alii autem per adulationem, ut cum sibi conciliarent ne scelus eorum proderet. Honorem senectutis; Syr.: Cui Deus contulit senectutem, nempe senile munus, et dignitatem iudicandi. 31. *Dijudicabo eos;* Syr.: Ut perconter eos, εξαρτώμαι, examinabo. Inveterate dierum malorum; alli: *In diebus malitiorum;* et ali: *Sub cyno;* volunt autem cynum esse speciem lauri, verum legendum est *sub schino, non sub cyno.* Cynus enim fictitia est arbor, non schinus que eadem est cum lentisco. 53. *Scindet te medium;* Syr.: Angelus obtinuit à Deo permissionem dissecandi te, per medium scindat: τοῦτον pulchre alludit ad τούτον, scilicet, te populus obruet lapidibus.

ANNOTATIONES.

LYRANUS.

VERS. 50. — REVERSI EST. Ad locum scilicet iudicium.

ET DIXERUNT EI. Non illi qui accusabant Su-

sannum, sed alii senes populi Israel.

VENI, ET SEDE. In loco iudicii.

ET INDICA NODIS. Qualiter possit veritas aperi.

QUIA TIBI, etc. Sapientiam, qua solet in antiquis esse, ut dicitur Job 12: *In antiquis est sapientia, et in multo tempore inventur prudentia.*

MENOCCHIUS.

AD EOS. Ad populum.

DIJUDICABO. Examinabo, εξαρτώμαι.

LYRANUS.

VERS. 52. — INVETERATE DIER. Ex hoc patet quod testes falsi sunt increpandi et terrendi, ut ex hoc magis appareat eorum fraudulenta.

NUNG VENERUNT, id est, ostendatur, per nonam tibi à Deo inferendam. Sequitur:

MENOCCHIUS.

TIRINUS.

Sede, inquit Danieli, in medio nostrum, et in-

dicita nobis, quid hæc causâ verum, quid falsum lateat, et qualem sententiam pronuntiare debuimus:

qua tibi juveni, sollicit, dedit Deus honorem senectutis, id est, dignitatem iudicandi, qua senibus pro-

TIRINUS.

NUNG VENERUNT PECCATA TUA. Ad cumulum et

matritatem; jam debitâ peccatis tuis peccata pu-

nieris.

TIRINUS.

INVETERATE DIERUM MALORUM, id est, nequissime senex, qui ut es inveterata etatis, ita es, et malitia

qui statim totam in luxuriam et iniquitatem atque se liberibus transceperit.

NUNC VENERUNT PECCATA TUA, ad plenum cumulum et maturitatem, et in apertam lucem, ut ex hoc facinore publice prodatur et plectantur.

LYRANUS.

VERS. 33.—DICENTE DOMINO. Hoc dicitur Deut. 27.

VERS. 34.—NUNC ERGO. Ex hoc patet quod testes sunt interrogandi de circumstantiis, quia per hoc deprehenduntur sicut falsitas et contradictionis.

VIDERIS EOS CURIALITER loquiri sicut homo castus, et verecundus, non sicut senes impudicii, qui dixerint: *Vidimus eos commisceris.*

QUI AIT: SUB ECHINO. Nomen est arboris, et est idem quod lentiseus arbor humilis, cuius successus foliorum consolidat labia, ut dictum hie Glossa.

ESTIUS.

DIC SUB QUA ARBORE, etc. QUI AIT: SUB SCHINO. Et alter, v. 59: *Sub primo; scilicet et primis* Graeca sunt arborum vocabula; quorum illud lentiseum; hoc illicem, aut certe illicis quoddam genus significat. Idem insinuavit Hieron. in prologo versionis in Danieliem. Antiqua ex hoc loco sumuitur *objecio* contra auctoritatem hujus historie Susanna; scilicet, quia allusio nominum, vel paronomasia, quae hic indicatur, non fundatur nisi in vocibus Graecis; constat autem, inquit, Daniel, et seces illos Chaldaicæ, vel Hebraicæ esse locutos, non Graecos. Ad quod breviter responderemus, ad fidem historie non requiri ut ea que dicta ab aliquo narrarentur, iisdem prorsus vocibus referantur, quibus dicta sunt, sed sufficit ut narrare vocibus idem significantibus, res eadem. Sic Evangelista sapit in verbis diversi sunt: quos dubium tamen non est in re convenire. Itaque fieri potest, quod Daniel utriusque son responderet: Disperdat te Deus, quia mentitus es: vel aliquid simile. Non tamen propterea sensum reverti Graecus scriptor, seu interpres, qui candem rem gratia paronomasiæ narrat. Nam nec verisimile est Job, et amicos ejus carmina esse locutus; nec tamen propter historia illa in dubium vocatur quod carmine, seu rymo scripta sit.

MENOCIUS.

COLLOQUENTES, *quæcunq[ue]*, que vox concubentes viri poterat et colloquentes; hoc maluit interpres, ut rem turpem honesto vocabulo significaret.

SUB SCHINO. Schinus arbor est, que etiam lentiscus dicitur.

TIRINUS.

DIC ERGO SUB QUA ARBORE VIDERIS EOS COLLOQUENTES SIBI, seu commercium adulterii inter se habentes. Qui ait: SUB SCHINO; id est, sub lentisco: quam arborum Hippocrates, et Ruellius dicunt esse magnitudine illicis, seu querulus, odore terribilis, acmis dum maturescit rufis, dum matureruntur nigris, sudare resinam, quam masticant vocant: et ter quattuor fructus proferre, etiam Cicero refert. Mirum est, his adulteris, vel eorum alteri, non venisse in men-

ten, posse se negare, memoriam tam nefandæ arboris sibi inhaessere, vel turbatos facinore, ad arborem, qualis esset, non attendisse. Sed divina providentia factum, ut arboris nomen aliud ambo edificerent, ut sperti mendaciæ ac calumniæ convincerentur.

LYRANUS.

VERS. 53.—DIXIT AUTEM, etc. Ad condemnationem capituli qui que ex hoc sequitur.

ECE ENIM ANGELUS, Iudeus, quia judices populi et sacerdotes aliquando nominantur angeli, sicut patet Malach. 2, 6: *Labia sacerdotis custodiunt scientiam, et legem requirent ore ejus, angelus enim Domini exercitum est.* Vel angelus vere accipitur pro angelico Susanne, qui condemnationem senum erga Deum procuravit.

MENOCIUS.

RÉCÉ MENTITUS ES. Aptè, ut te ipsum verbis tuis condamnare.

SCINDIT TE MEDIUM: *scilicet et prius*, nota est et elegans paronomasia inter arborēm *scilicet*, et verbum *prius*, quā ludit Daniel. Quia causa fuit quibusdam negandi haec esse canonica, quod Daniel Hebraicæ aut Chaldaicæ loquens his allusionibus ut non ponebit. Sed qui ita sentiunt, probare prius deberent nihil esse in ea lingua simile: certè in Latine est. Potuit enim dicere, si Latinè egisset, de lentiso, *lente non morieris, sed subito: de ilice, illicet peribis.* Cur ergo negemus simile quid fuisse in sermone, quo est usus: quod deinde interpres Graecus Græcū imitatus sit, ut posset intelligi.

AS EO, à Deo, ut est in Graeco.

TIRINUS.

DIXIT enim DANIEL: RÉCÈ, id est, certè, vere, MENTITUS ES IN CACTU TUUM, id est, mendax testimonium dedisti in tuis ipsius portiunculis et exitium: Ecce ENIM ANGELUS DEI SCINDIT TE MEDIUM. Nempe curabit, interficies et pereras. Pulchra hie est allusio tam in Latino, quam in Graeco, ad nomen arboris ab adultero prolatæ; puta *scindit* ad *scire*, et *scindit* ad *schismam*. Si v. 59, saltem in Graeco similis est paronomasia *prius*, id est, *secare, ad prius arborēm*, que et ipsa illex est, sed alterius generis, nempe ex qua coccus nascitur, inquit Plinius. At in Hebreo, et Chaldeo nulla similis est inter has arbores, et verba Danielis allusio, inquit Africani: ergo confecta haec sunt à Graeco interprete. — Resp. negando consequitur nullus jam sit, etiam paucus habemus voces Hebraicas, neque alias quim que in Bibliis extant: ponit tamen olim fuisse eum hoc primum scriberentur, cum multò plures extarent voces Hebreas, jam nobis prorsus ignote. Deinde, esto non fuerit in Hebreo ejusmodi vocum allusio, ut nec jam est in Latino, inter *priam* et *secare*, potuit tamen Graecus interpres Hebreas fidiliter, et ad verbum convervens, ejusmodi paronomasiæ in Graecis vocabulis invenire, ut inveniret Latino in *schnino*, et *scindet*. Ita Cornelius à Lapide.

MENOCIUS.

SELEN CHANAAN. O homo Chanaanæ potius moribus, quam Judeus, ut Ezech. 16, 45: *Mater vestra Gethaea et pater vester Amorrhæus.*

ET DIXIT. LIcet enim esset de tribu Juda secundum rem, tamen imitabatur mores Chamæzorum. In-

VERS. 56. — *Vulg.* Et amo eo, jussit venire alium, et dixit ei: Semen Chanaan, et non Juda, species decepit te, et concupiscentia subvertit cor tuum. *Syr.* Libido animum tuum pervertit.

57. — *Vulg.* Sic faciebat filiulus Israel, et illæ timentes loquebantur vobis: sed illa Juda non sustinuit iniuriam vestram.

Syr. Et illæ metuebant alloqui vos.

58. — *Vulg.* Nunc ergo dic mihi, sub quâ arbore comprehenderis eos loquentes sibi? Qui ait: Sub primo.

Syr. Sub arbore aquifolia.

Arab. Antioch. Sub arbore mali.

Arab. Sub arbore amygdali.

59. — *Vulg.* Dixit autem ei Daniel: Recitè mentitus es, et tu in caput tuum: manet enim Angelus Domini, gladium habens, ut secedet te medium, et interficiat vos.

Syr. Ut vos ambos exirpet.

60. — *Vulg.* Exclamavit itaque omnis cœtus voce

CONCORDIA ET PROPOSITIO LITTERALIS.

VERS. 56. — *Concupiscentia* pervertit cor tuum; *Syr.*: *Libido animum tuum, etc.* Cor enim plures mantent et animum designat. 57. *Et illæ timentes loquebantur vobis:* *Syr.*: *Et illæ metuebant alloqui vos,* quod adversari Vulg. videtur, scilicet loqui et non loqui: dicendum ergo monendum esse in Syro, et omnissum non: et non metuebant. *Loqui* autem hic pro concubere sumiunt; unde sensu est: Magis metuentes homines quam Deum, non ut Susanna vobiscum non rennemant impudicè agere. *Sub primo:* *Syr.*: *Sub arbore aquifolia;* *ali:* *Sub arbore mali;* *sub arbore amygdali.* In Graeco elegans est paronomasia: nam à *scire* dicitur *scire*, quod est sciare; et licet in illis idiomaticis non aperiretur hæc allusio, non tamen dubitandum de veritate hujus historie, nam aliqua dicuntur in uno idiomatico que in altero non inventantur; satis ergo est si res eadem narraret: tunc in Hebreo potuit esse paronomasia, nam pro *prius* potuit esse *tirza*, id est, cypressus, et pro *prius*, *alath*, id est, querces; allusio potest esse, *alath* significat imprecari, et *tiraz* extenuare, quare illi qui dixerat *alath* dixit Daniel, id est, angelus qui te diris devovet, et alteri adesse angelum qui cum exsecaret, seu subita tabe conficeret, id est, qui utrumque poena debita conficeret. *Omnis cœtus;* *Sept.*, *synagoga*, sed id in idem recedit.

ANNOTATIONES.

LYRANUS.

VERS. 56. — *Et amo eo.* Prius enim amoy quian alteri venire, ne possit alteri significare quod diceret.

ET DIXIT. LIcet enim esset de tribu Juda secundum rem, tamen imitabatur mores Chamæzorum. In-

crepat autem ipsum Daniel sicut primus, et eadem causa, ut territus citius deprehendatur.

SPECIES DECEPTI, id est, pulchritudo Susanne.

ET CONCUPISCENTIA, id est, mentem tuam avertit à recitidine rationis, et legis divinae.

MENOCIUS.

SELEN CHANAAN. O homo Chanaanæ potius moribus, quam Judeus, ut Ezech. 16, 45: *Mater vestra Gethaea et pater vester Amorrhæus.*

LYRANUS.

VERS. 58. — NUNC ERGO. Curialiter loquendo de actu carnali, ut jam dictum est.

QUI AIT: SUB PRIMO. Nomen est arboris, nec est arbor eadem cum lentisco, ut dicunt aliqui et malè, quia tunc non esset discordia in testimonio eorum, eujus contractum exprimitur in littera, alter non esset convicti sicut testes falsi. Et idem dicendum quod primus idem est quod pinus, ut dicitur in libr. de Proprietatibus rerum.

MENOCIUS.

SIG FACIERT FILIALES ISRAEL. Quasi dicit: Putabis Susanam ex tribu Juda sanctè et religiòs educatam, simile fore Israhelit mulieribus, hoc est, ex decem tribus, quales multæ sunt hic inter nos captives, que ad patrandum seculis, si timore percellantur, aut aliqui invitentur illecebri, castitatem produnt.

LOQUEBANTUR VOES. Concubebant vobiscum, ut supra, n. 54.

LYRANUS.

VERS. 58. — NUNC ERGO. Curialiter loquendo de opus nefarium.

SED NON TIBI JUDA. Nobilis, scilicet genere, et moribus.

SUSTINUIT, etc. Vobis assentiendo.

MENOCIUS.

SUR PRINO. *Prinus est genus ilicis : vide Plin., lib. 16, c. 6 et 8.*

LYRANUS.

VERS. 59. — DIXIT AUTEM. Eodem modo exponatur sicut prius.

UT SECECT TE MEDIUM : τρίποδα μετόν. Hic etiam inter arborem πάνω, et πάνω, paronomasia est, qualis inter σύνω, et σύνω, de quā, n. 55. Talis in lingua Latina super dictum est.

MENOCIUS.

UT SECECT TE MEDIUM : τρίποδα μετόν. Hic etiam inter arborem πάνω, et πάνω, paronomasia est, qualis inter σύνω, et σύνω, de quā, n. 55. Talis in lingua Latina esse posset inter cedrum et cedare.

LYRANUS.

VERS. 60. — EXCLAMAVIT. Quia videbat contradicitionem eorum.

MENOCIUS.

EXCLAMAVIT. Deprehensum senum mendacio.

LYRANUS.

VERS. 61. — ET CONSURREXERUNT, etc. Faciendo eis secundum legem talionis scriptam in lege Moysi.

MENOCIUS.

FECERUNT EIS, etc. Talionis poena in eos animadverterunt, que in lege Moysi scripta est, Deut. 19, 19.

LYRANUS.

VERS. 62. — ET INTERFERERUNT, etc., id est, sicut dignos morte regi tradiderunt, qui habebat altam justitiam : et ipse fecit eos comburi secundum modum illius terra, ut dicitur Jer. 29, et supra allegatum in eo c. Vel aliter : *Interferunt*; quia de voluntate regis speciali permisum est Iudeis ut eos interficerent secundum legem Mosi. Et sic fuerunt lapidati, quae lapidatio potest dici frictio in igne; ut sup. dicum est.

MENOCIUS.

INTERFERERUNT EOS, lapidibus. Adulteria enim lapi- datione puniebantur, ut patet ex locis citatis, n. 41.

LYRANUS.

VERS. 63. — ELCHIAS, etc. Hic consequenter ponitur gratiarum actio pro liberatione innocentes. Et hoc quod dicitur : *Elchias autem*, etc. Sequitur :

QUIA NON EST, etc. Licit enim laudarent Deum de liberatione Susanna à morte, tamen magis laudabant de liberatione sua innocentiae, quia innocentia est magis bonum, quam sit corporalis vita.

VERS. 64. — DANIEL AUTEM, etc. Quia ex hoc facto innuit populo quod spiritus propheticus erat in illo, et zelus legis divine. Patet etiam ex hoc sollicitudo ejus circa populum, qui licet esset in domo regis, tamen sollicitus erat de his quae fiebant apud filios Israel.

VERS. 65. — ET REX ASTYAGES (1). Ille consequenter historiæ Belis, et historia draconis ponitur. Et dividitur in duas partes, quia primum, tempus quo historia accidit, exprimitur; et secundo, historia describitur ibi : *Erat quoque*, etc. Circa primum ad-

(1) Quamvis Lyranus ab hoc verso incipiat capit sequens, hic tamen repoussum illius super cuident versum Annotationem, ne ordo Vulgate inveniretur.

sapientiam suam frequenter ostensam, ut patet ex dictis in lib. Dan.

MENOCIUS.

ET REX ASTYAGES, etc. Hæc verba referenda sunt ad initium sequentis historie de Belo et Draconis 1. Id patet ex Gracis Biblio correctoribus, quæ ab hisce verbis ordinuntur cap. 14, est ergo hæc quasi titulus chronologicus historie sequentis, ut scimus quo tempore ea acciderit, post mortem scilicet Astyages, sic Corn. à Lapide.; Mald. putat sensus esse : *Daniel factus est magnus in conspectu populi*, et *Astyages apertos est ad patres nos*, id est, usque ad mortem Astyages, et regnum Cyri : est ergo hebraïsmus, et ponitur particula et pro usque.

TIRINOS.

ET REX ASTYAGES, Persarum et Medorum princeps, avus Cyri maternus, pasci post hæc gesta annis, nempe 14 (quot intercedunt à 4 anno transmigrationis Danielis usque ad mortem Astyages), non violentem causam à Cyro (ut narrant Herodotus et Justinianus), sed naturaliter defunctus, *APPONITUS EST AD PATRES SEUS*; ET CYRUS PERSÆ, nepos ejus ex filii Mandane, jure haereditario *SUSCEPTE REGNUM EIUS*, non Medicum (quæ Dario filio Astyages, avunculo Cyri illud cessit) sed Persicum, cuius an. 27, expugnat Babylonem, initium factum monarchie Cyri, ut alibi dixi. Lyranus, Hugo, Dionysius Carthus., Tornellius, et plures alii, secuti Graeca exemplaria, inchoant ab hoc vers. c. seq. 14. Idem facit editio Arabicæ, tam Egyptia Alexandrina, quam Antiochenæ. Unde videtur titulus esse chronicus historie Belis et Draconis, qua contigit 25 anno regni Persici Cyri, et primo regni Balthasaris in Babylonie.

CAPUT XIV.

1. Erat autem Daniel conviva regis, et honoratus super omnes amicos eius.

2. Erat quoque idolum apud Babylonios nomine Bel, et impenitabatur in eo per dies singulos simile artabe duodecim, et oves quadraginta, vinique amphore sex.

3. Rex quoque colebat eum, et ibat per singulos dies adorare eum : porro Daniel adorabat Deum suum. Dixitque ei rex : Quare non adoras Bel?

4. Qui respondens ait ei : Quia non colo idola manufacta, sed viventem Deum, qui creavit cœlum et terram, et habet potestatem omnis carnis.

5. Et dixit rex ad eum : Non videtur tibi esse Bel vivens Deus? an non vides quanta comedat et bibat quotidie?

6. Et ait Daniel arriden : Ne erres, rex : iste enim intrinsecus luteus est, et fornicatus arcus, neque comedit aliquando.

7. Et iratus rex, vocavit sacerdotes ejus, et ait eis : Nisi dixeritis mihi, quis est qui comedat impensa has, moriemini.

8. Si autem ostenderitis quoniam Bel comedat hæc, morietur Daniel, qui blasphemavit in Bel. Et dixit Daniel regi : Fiat iuxta verbum tuum.

9. Erant autem sacerdotes Bel septuaginta, ex-

1. Or Daniel mangeait à la table du roi, et le roi l'avait élevé en honneur au-dessus de tous ceux qui étaient aimés de lui.

2. Les Babyloniens avaient alors une idole nommée Bel, pour laquelle on sacrifiait tous les jours douze mesures de farine du plus pur froment, quarante bœufs, et six grands vases de vin.

3. Le roi honorait aussi cette idole, et il allait tous les jours l'adorer ; mais Daniel adorait son Dieu, et le roi lui dit : Pourquoi n'adorez-vous pas Bel?

4. Daniel répondit au roi : Parce que je n'adore point les idoles qui sont faites de la main des hommes : mais le Dieu vivant, qui a créé le ciel et la terre, et qui tient en sa puissance tout ce qui a vie.

5. Le roi dit à Daniel : Croyez-vous que Bel ne soit pas un Dieu vivant ? ne voyez-vous pas combien il mange, et combien il boit chaque jour ?

6. Daniel lui répondit en souriant : O roi ! ne vous trompez pas, ce Bel est de bone au dedans, et d'âme au dehors ; et il ne mange jamais.

7. Alors le roi entrant en colère, appela les prêtres de Bel, et leur dit : Si vous ne me dites ce qui est celui qui mange tout ce qui s'emploie pour Bel, vous mourrez.

8. Mais si vous m'êtes faites voir que c'est Bel qui mange toutes ces viandes, Daniel mourra, parce qu'il a blasphémé contre Bel. Et Daniel dit au roi : Qu'il soit fait selon votre parole.

9. Or, il y avait soixante-dix prêtres de Bel, sans